

POLINKIS EMIGRUOTI: PRIEŽASČIŲ PAIEŠKOS

Ieva Urbonavičienė¹, Manuela Tvaronavičienė²

Vilniaus Gedimino technikos universitetas, Saulėtekio al. 11, LT-10223 Vilnius, Lietuva
El. paštas: ¹vvfievk@vv.vgtu.lt, ²manuela@vv.vgtu.lt

Iteikta 2008-02-21; priimta 2008-09-01

Santrauka. Straipsnyje ieškoma naujų polinkio emigruoti aspektų. Šiuo tikslu autorės apžvelgia emigracijos teorijų raidą, sugretina jas su faktinėmis šių laikų emigracijos tendencijomis Europos Sąjungoje. Nors itin akcentuojami ekonominiai motyvai emigruoti yra gana stiprūs, jie neduoda atsakymo, kodėl panašiai išsivysčiusios šalys demonstruoja skirtingą polinkį emigruoti. Straipsnyje pažymima, kad kvalifikuota ir nekvalifikuota darbo jėga sudaro skirtingas rinkas. Nagrinėjamos kvalifikuotos darbo jėgos polinkio emigruoti priežastys. Siekiant atskleisti kvalifikuotos darbo jėgos paklausos kitimo kryptis šalyje, sugretinama statistikos duomenimis išreikšta Lietuvos ūkio struktūra, aukštųjų mokyklų absolventų skaičiaus kitimas bei 1001-os įmonės respondentės nuomonė apie kvalifikuotos darbo jėgos pasiūlą bei paklausą. Gauti rezultatai atskleidžia naujų kvalifikuotos darbo jėgos emigravimo motyvų aspektų.

Reikšminiai žodžiai: emigracijos motyvai, kvalifikuota darbo jėga, emigracija Lietuvoje.

PROPENSITY TO EMIGRATE: DRIVING FORCES' SEARCH

Ieva Urbonavičienė¹, Manuela Tvaronavičienė²

Vilnius Gediminas Technical University, Saulėtekio al. 11, LT-10223 Vilnius, Lietuva
E-mails: ¹vvfievk@vv.vgtu.lt, ²manuela@vv.vgtu.lt

Received 21 February 2008; accepted 1 September 2008

Abstract. Presented paper aims to reveal new aspects of propensity to emigrate. Overview of prevailing emigration theories is being followed by insight into current emigration tendencies in the European Union. Authors point out, that, despite economic driving forces are rather significant, they alone can not explain why similarly developed countries demonstrate different propensity to emigrate. Difference between qualified and low-qualified labour markets has been distinguished. Driving forces initiating emigration of qualified labour force are being discussed by taking a closer look at supply and demand of knowledge-susceptible employees. Structure of Lithuanian economy, number of universities' graduates, and responses of 1001 business enterprises about supply and demand of high-skilled employees have been taken into account. Applied approach let to reveal new aspects of qualified labour force emigration motives.

Keywords: emigration motives, qualified labour force, emigration in Lithuania.

1. Įvadas

1990 m. Lietuvai atkūrus nepriklausomybę, emigracija ėmė sparčiai didėti. 2004 m. Lietuvai tapus Europos Sąjungos valstybe nare, emigracijos srantai dar labiau suintensyvėjo. Proceso mastą iliustruoja oficiali statistika: 1990–2006 m. emigravo 447 tūkst. šalies gyventojų, imigravo 87 tūkst. žmonių, neigiamas migracijos saldo sudarė 360 tūkst. gyventojų (Lietuvos gyventojų... 2007). Pažymėsime, kad tik penkiose ES valstybėse narėse šis rodiklis yra neigiamas.

Šio straipsnio tikslas – apžvelgti migracijos teorijas ir jų kontekste paanalizuoti, kokie veiksniai galėtų skatinti emigraciją iš Lietuvos. Remiantis moksline literatūra ir atliktu tyrimu, siekiama išsamiau pasvarstyti, kiek ateityje tikėtinas kvalifikuotos darbo jėgos nutekėjimas. Priklausomai nuo sąlygų emigracijos procesai gali būti nulemti įvairiausių priežasčių sąrankų, todėl universalus emigracijos aiškinimo būti negali. Nors yra daugybė teorijų apie emigraciją skatinančius veiksnius, empirinių išvalgų pasigendama (Rotte, Vogler 1999). Lietuvoje atliktas empirinis tyrimas, atskleidžiantis įmonių požiūrį į kvalifikuotos darbo jėgos pasiūlą, manome, leis tiksliau įvardinti kvalifikuotos darbo jėgos nutekėjimo priežastis, prognozuoti perspektyvas bei suteiks naujų aspektų šiai aktualiai, plačiai nagrinėjamai problemiškai temai.

2. Tyrimo kontekstas: trumpa migracijos teorijų raidos apžvalga

Pats primityviausias, tačiau šiuo metu dominuojantis migracijos priežastingumo aiškinimas yra atėjęs iš XIX a.: darbo užmokesčio skirtumai šalyse yra laikomi pagrindine migracijos varomąja jėga. Pirmosios migracijos teorijos autoriumi laikomas Ernest George Ravenstein (1885 metai). Ravenšteino idėjas apie ekonominius migracijos veiksnius toliau plėtojo kiti autoriai (Daugherty, Kammeyer 1995). Reikšmingu laikomas Adnos Weber indėlis: jis papildė Ravenšteino teoriją, įtraukdamas į ją dar vieną nepriklausomą kintamąjį, veikiantį migracijos lygį, – darbo paklausą įvairiuose pasaulio regionuose (Weber 1899). Neoklasikinę teoriją, kurią 1954 m. suformulavo W. A. Lewis (Kirkpatrick, Barrientos 2004), patobulino ir emigracijos procesui pritaikė Ranis, Fei (Ranis, Fei 1961). Migracijos procesas aiškinamas remiantis „stūmos“ ir „traukos“ jėgų modeliu.

Darbo užmokestis ir darbo jėgos pasiūlos bei paklausos skirtumai iš esmės laikomi pagrindiniais migracijos veiksniais.

Vėliau į migracijos priežastis imama žiūrėti plačiau: be minėtų ekonominių bei darbo jėgos paklausos veiksnių, jau atsižvelgiama ir į kliūtis migruoti bei asmenines priežastis

(Lee 1966). Kaip tolesnę migracijos teorijų raidą galime traktuoti migracijos priežasčių klasifikavimą, išskirdami tris jų grupes: priežastis, susijusias su individu, priežastis, susijusias su konkrečiomis sąlygomis šalyje, bei globalius veiksnius (Massey *et al.* 1993).

Atsižvelgdami į tai, kad dauguma autorių nuolat akcentuoja individualaus sprendimo, susijusio su didesniu darbo užmokesčio, svarbą, stengsimės mažiau nagrinėti šį neabejotinai svarbų veiksni. Pažymėtina, kad migracijos sandorio sąnaudos (*transaction costs*) (Tassinopoulos *et al.* 1998) ir psichologės sąnaudos (Rotte, Vogler 1999) lieka neįvertinti. Kai kurie autoriai teigia, kad augant migrantų skaičiui mažėja sandorių sąnaudos (Massey 1988). Psichologinės sąnaudos atitinkamai veikia ir šeimos narių pozicija (Stark 1991; Massey *et al.* 1993).

Galėtume teigti, kad migracijos teorijas integruoja požiūris, jog individualūs bei instituciniai veiksniai suprantami kaip konkrečių sąlygų šalyje visuma, yra susipynę, todėl sunku juos išskirti bei konkrečiai įvardinti. Įdomu pabrėžti, kad migraciją lemia darbo jėgos judėjimas iš periferijos į centrą. Periferija laikomi besivystantys, ne rinkos ekonomikos regionai, centru – kapitalistinės, poindustrinės valstybės. Centras ir periferija susiję kultūriniais, prekybos, kalbiniais ir kitais saitais (Zlotnik 2006).

Apibendrinami galime teigti, kad migracijos teorijos įvardina visą spektrą veiksnių, kurie veikia darbo jėgos judėjimą iš vienos šalies į kitą. Pabrėžtinai proceso veiksnių kompleksiskumas bei daugiasluoksniškumas. Juk emigruoja ir aukštos, ir žemos kvalifikacijos darbuotojai, akivaizdu, kad jie atstovauja skirtingiems darbo rinkos segmentams. Kai kurie mokslininkai teigia, jog emigrantai paprastai užima mažai mokamų darbų rinką, kurių nenori imtis vietiniai gyventojai (Piore 1979). Kiti autoriai tvirtina, kad šiuolaikinėmis sąlygomis, priešingai, silpnosios išsivystymo šalys yra labiau paveiktos protų nutekėjimo (Kazlauskienė, Rinkevičius 2006). Ši nuomonių įvairovė dar kartą patvirtina, kad skirtingose šalyse dominuoja skirtingos emigracijos motyvų sąrankos. Mes siekiame išsamiau pažvelgti būtent į kvalifikuotos darbo jėgos rinką. Migracijos teorijų kontekstas, manome, leis identifikuoti Lietuvos kvalifikuotos darbo jėgos išvykimo motyvus, priklausančius tiek individualiam, tiek instituciniam (šalies) lygiui.

3. Emigracija Lietuvoje 1990–2006 m.

Kaip jau minėjome, nuo 1990 m. emigracija iš Lietuvos ėmė sparčiai didėti. Procesas ypač suintensyvėjo 2004 m. Lietuvai įstojus į Europos Sąjungą (ES), kai įsigaliojo laisvas asmenų judėjimas bei trys Europos Sąjungos valstybės narės – Didžioji Britanija, Airija ir Švedija – atvėrė savo

darbo rinką. 1990–2006 m. užfiksuotas 360 tūkst. gyventojų neigiamas migracijos saldo (Lietuvos statistikos... 2007). Pažymėtina, kad tai patikslinti duomenys apie realius emigracijos mastus. 1990–2000 m. emigracijos srautai buvo perskaičiuoti, remiantis gyventojų surašymo duomenimis, o 2001–2005 m. nedeklaruota emigracija įvertinta išnagrinėjus kitų šalių statistikos institucijų duomenis apie iš Lietuvos atvykusius gyventojus bei atlikus gyventojų užimtumo tyrimą. Lietuvos piliečiai dažnai nepaiso prievolės emigruojant pranešti apie gyvenamosios vietos pasikeitimą. Lietuvos statistikos departamentas vertino, kad 1990–1996 m. kasmet emigravo apie 20–30 tūkst. gyventojų, o 1997–1999 m. migracijos balansas atrodė esąs nedaug teigiamas. Gyventojų surašymas parodė, kad nuo 1990 m. migracijos saldo kasmet buvo neigiamas ir sudarė daugiau nei 20 tūkst. gyventojų per metus.

Iki 1990-ųjų vidurio dominuojanti emigracijos kryptis buvo Rusija, Baltarusija, Ukraina.

Lietuvai įstojus į ES daugiau nei pusė (per 60 %) deklaravusių išvykimą iš šalies emigrantų išvyksta į ES valstybes nares (daugiausia į Jungtinę Karalystę, Airiją, Vokietiją, Ispaniją). Kas trečias išvyksta į kitas valstybes. Tradiciškai viena pagrindinių tikslų šalių išlieka JAV: vien oficialiais statistikos duomenimis, 2004 m. į ją emigravo 2980 Lietuvos piliečių, 2005 ir 2006 m. – atitinkamai 2010 ir 1771 piliėtis (Lietuvos statistikos... 2007).

Per pirmuosius trejus Lietuvos narystės ES metus emigravo beveik du kartus daugiau šalies gyventojų nei per tokį patį laikotarpį iki įstojimo į ES. Tai rodo Lietuvos statistikos departamento renkama informacija apie oficialios ir neoficialios tarptautinės emigracijos mastus (1 lentelė.)

1 lentelė. Emigracijos iš Lietuvos mastai 2001–2006 m. laikotarpiu (Demografijos... 2007)

Table 1. Emigration from Lithuania during 2001–2006 year period

Metai	Oficiali tarptautinė emigracija, tūkst. (asmenys, deklaravę išvykimą)	Neoficiali tarptautinė emigracija, tūkst. (asmenys, nedeklaravę išvykimo)
2001–2003	25,4	34,9
2004–2006	43,4	65

2 lentelėje pateiktas emigrantų pasiskirstymas pagal priimančias valstybes 2003–2004 m. Pagrindinės priimančios valstybės buvo JAV, Vokietija, Didžioji Britanija ir Ispanija. 2004 m., prisijungimo prie ES metais, emigrantų dalis į darbo rinką atvėrusias Didžiąją Britaniją ir Airiją padidėjo daugiau nei du kartus.

Didelį narystės ES poveikį Lietuvos gyventojų emigracijai taip pat atskleidė emigracijos nuostatų kaita 2001–2005 m. Kaip rodo 2005 m. Eurobarometro atliktos apklausos duo-

2 lentelė. Lietuvos piliečių emigracija pagal priimančias šalis (2004 m. migracijos... 2005)

Table 2. Emigration of Lithuanian citizens according to recipient countries

Priimančioji šalis	2003	2004
	Iš viso migrantų srauto proc.	Iš viso migrantų srauto proc.
JAV	30,5	21,7
Vokietija	15	12,2
Didžioji Britanija	12,9	26,2
Rusija	7,3	4,9
Ispanija	5,4	5,5
Baltarusija	4,3	3,2
Airija	3,4	7,8
Norvegija	2,2	1,6
Švedija	2	2,2
Danija	1,5	1,2
Prancūzija	1,4	1,2

menys (3 lentelė), Lietuvos gyventojų, ketinančių emigruoti, dalis, įstojus į ES, gerokai išaugo (nuo 2,5 iki 8,5 proc.).

Pažymėtina, kad pateiktos apklausos rezultatai ne tik išreiškia ypač didelį Lietuvos piliečių norą emigruoti padidėjimą, bet ir sudaro galimybę palyginti polinkio emigruoti lygį skirtingose šalyse. Matome, kad Lietuva yra absoliuti lyderė tarp ES šalių pagal gyventojų, ketinančių emigruoti, dalį. Lietuva lenkia ne tik kaimynines Lenkiją, Latviją bei Estiją, bet ir ES senbuves, pasižyminčias didesniu gyventojų mobilumu.

Migracijos teorijos, akcentuojančios ekonominius motyvus, nepaaiškina, kodėl itin išsivysčiusios šalys (pvz., Danija, Švedija) yra kur kas mobilesnes nei kai kurios mažiau išsivystymo šalys (pvz., Čekija). Danija neabejotinai labiau išsivysčiusi nei Čekija, tačiau danų polinkis emigruoti 2–3 kartus didesnis nei čekų. Atrodytų, kad šalies išsivystymas ir gyventojų polinkis emigruoti turėtų būti atvirkščiai proporcingi rodikliai. Taip pat lieka neaišku, kodėl kai kuriose panašiai išsivysčiusiose šalyse polinkis emigruoti gerokai skiriasi (pavyzdžiui, Danija, palyginti su kitomis aukšto išsivystymo šalimis, yra gana mobili).

Nagrinėdami emigracijos nuostatų tyrimo rezultatus, galėtume suabejoti, ar deklaruojamas polinkis emigruoti sutampa su faktinėmis emigracijos tendencijomis. Tačiau, kaip teigiama, užsienyje atliktų tyrimų rezultatai patvirtina, kad emigracijos nuostatos gana taikliai rodo emigracijos tendencijas ir tikruosius mastus (Krieger 2004).

Norėtume konstatuoti, kad emigracijos tendencijas ne mažiau stipriai nei ekonominiai veiksniai galėtų veikti ir kitos veiksmų grupės. Ekonominių motyvų tradicinis suabsoliutinimas nėra universalus, nes, kaip matome, skirtingose šalyse jautrumo laipsnis ekonominėms emigracijos paskatoms skiriasi.

3 lentelė. Polinkio emigruoti kaita Lietuvoje (atsakymai į klausimą: „Ar per artimiausius 5 metus ketinate persikelti gyventi ir dirbti į kitą ES šalį?“) (Krieger, Fernandez 2006)

Table 3. Change of attitude towards emigration (Responses to a question: “Do you intend to emigrate during the nearest 5 years to any of the EU countries?”) (Krieger, Fernandez 2006)

	Bendras ketinimas emigruoti		Stiprus ketinimas emigruoti	
	2001	2005	2001	2005
Mažo mobilumo šalys naujokės:				
Čekija	1,1 %	1,6 %	0,4–0,6 %	0,5–0,8 %
Slovėnija	0,9 %	1,8 %	0,3–0,5 %	0,6–0,9 %
Slovakija	2,0 %	3,5 %	0,7–1,0 %	1,2–1,8 %
Vengrija	0,8 %	2,5 %	0,2–0,4 %	0,8–1,3 %
Didelio mobilumo šalys naujokės:				
Latvija	2,0 %	7,4 %	0,7–1,0 %	2,5–3,7 %
Estija	1,6 %	8,3 %	0,6–0,8 %	2,8–4,1 %
Lenkija	1,8 %	7,2 %	0,6–0,9 %	2,4–3,6 %
Lietuva	2,5 %	8,5 %	0,8–1,3 %	2,9–4,2 %
Didelio mobilumo ES senbuvės:				
Danija	2,7 %	5,8 %	0,9–1,3 %	1,9–2,9 %
Airija	2,9 %	4,3 %	0–1,5 %	1,4–2,1 %
Švedija	3,7 %	4,4 %	1,2–1,9 %	1,5–2,2 %
Suomija	3,6 %	4,5 %	1,2–1,8 %	1,5–2,2 %

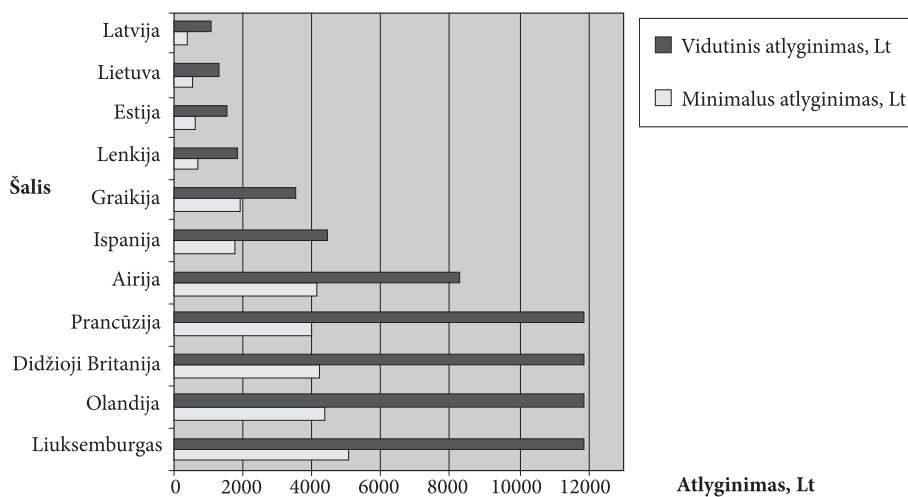
4. Ekonominiai ir kai kurie instituciniai migracijos motyvai

Pačiu paprasčiausiu (bet ne vieninteliu) ekonominiu veiksmu galėtume laikyti darbo užmokesčio skirtumus. Apžvelkime absoliučiais dydžiais lyginamus atlyginimus Lietuvoje ir kitose ES valstybėse. Pvz., Vyriausybės nustatyta minimali alga 2005 m. Lietuvoje (145 eurų) buvo 10 kartų mažesnė nei minimali alga Liuksemburge (1 467 eurų)

ir apie 8 kartus mažesnė nei Airijoje (1 183 eurų), Didžiojoje Britanijoje (1 197 eurų), Belgijoje (1 210 eurų) ar Prancūzijoje (1 197 eurų) (1 pav.).

Nesigilindami į ekonominių paskatų matavimą kitais rodikliais (pvz., perkamąja galia, socialinėmis garantijomis ir pan.) tik konstatuosime, kad ekonominiai emigravimo motyvai Lietuvoje yra gana stiprūs.

Panagrinėkime kai kuriuos institucinius veiksmus, suprantamus kaip konkrečių sąlygų šalyje visumą. Kadangi

1 pav. Minimalaus ir vidutinio atlyginimo skirtumai ES valstybėse narėse (2004 m.)

Fig. 1. Differences between minimal and average wages in the EU member states (2004)

siekiamo išsiaiškinti kvalifikuotos darbo jėgos migracijos priežastis, paanalizuokime jos pasiūlą ir paklausą Lietuvoje.

Bendra aukštos kvalifikacijos darbuotojų, kuriais šiuo atveju laikomi visi įgijusieji aukštąjį universitetinį išsilavinimą, pasiūla Lietuvoje yra santykinai didelė ir nuolat didėja. Statistiniai duomenys rodo, kad ekonomiškai aktyviausioje 25–64 metų amžiaus gyventojų grupėje asmenų, turinčių aukštąjį universitetinį išsilavinimą, skaičius, tenkantis 1000 šios grupės asmenų, vos per dvejus metus, t. y. 2003–2005 m., padidėjo nuo 178 iki 205. Dabar jie sudaro apie 20 proc. visų šios amžiaus grupės žmonių.

Aukštos kvalifikacijos darbuotojų paklausos kaitą galima santykiškai vertinti atsižvelgiant į šalies ūkio struktūros pokyčius. Manytume, kad didžiausią darbuotojų, turinčių aukštąjį universitetinį išsilavinimą, paklausą kuria žinioms ir technologijoms imlūs sektoriai.

Imlių žinioms sektorių darbuotojų kaitos duomenys nerodo aukštos kvalifikacijos specialistų paklausos augimo. Statistika rodo, kad aukštos kvalifikacijos specialistų darbo vietų skaičius 1999–2004 m. nedidėjo (2 pav.).

Esant ribotam žinių ekonomikos augimui, naujų darbuotojų, turinčių aukštąjį universitetinį išsilavinimą, paklausa daugiausia didėja dėl natūralios darbuotojų kaitos, t. y. poreikio pakeisti į pensiją išeinančius asmenis.

Darbuotojai, turintys aukštąjį išsilavinimą, 2005 m. sudarė šiek tiek daugiau negu 20 proc. dirbančių šalies gyventojų. Remiantis prielaida, kad natūrali darbuotojų kaita visose skirtingo išsilavinimo darbuotojų grupėse yra vienoda, galima teigti, kad universitetų studentai turėtų

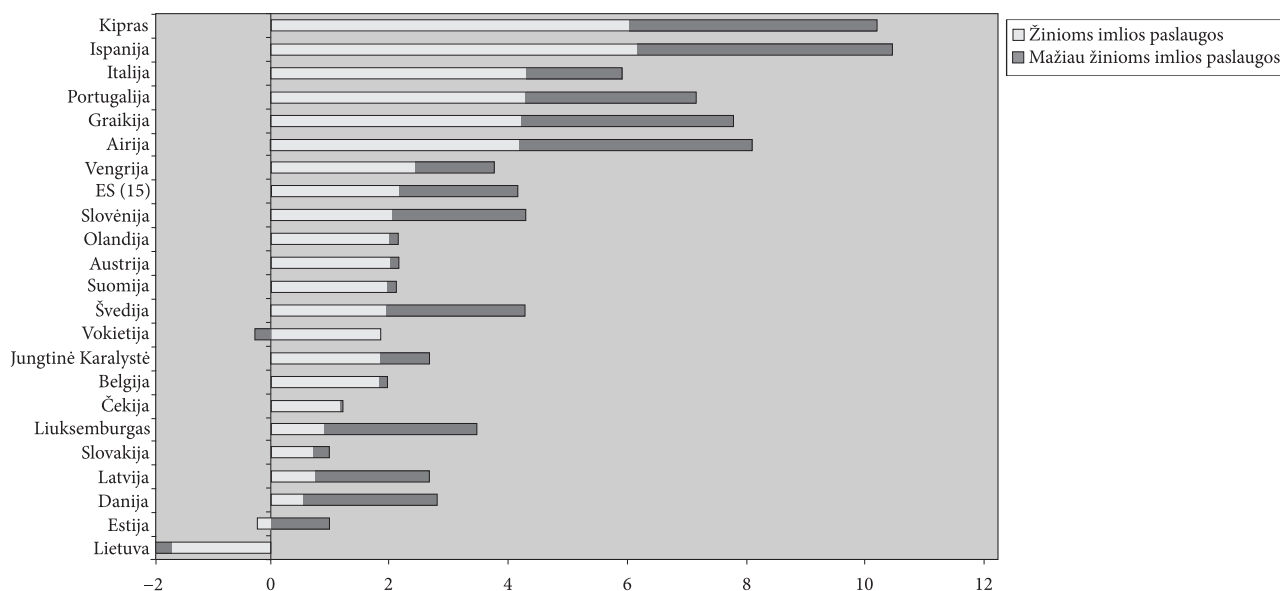
sudaryti tik maždaug 20 proc. universitetuose, kolegijose, aukštesniosiose bei profesinėse mokyklose besimokančių asmenų. Iš tikrųjų 2005–2006 m. Lietuvoje jie sudarė beveik 60 proc. Tai akivaizdžiai rodo, kad darbuotojų, turinčių aukštąjį universitetinį išsilavinimą pastaraisiais metais parengiama daugiau, negu reikia esamiems šalies poreikiams patenkinti.

Peršasi mintis, kad susidaręs disbalansas darbo rinkoje skatina dalies specialistų, turinčių aukštąjį išsilavinimą, emigraciją, nes jie negauna darbo, atitinkančio turimą kvalifikaciją. Kita aukštos kvalifikacijos specialistų dalis, negalėdama gauti atitinkamo darbo, išstumia iš darbo vietų žemesnės kvalifikacijos darbuotojus. Tai sukelia jų nedarbą ir savo ruožtu skatina emigruoti.

Atrodytų, emigracijos problemą galėtų išspręsti Lietuvos ūkio restruktūrizavimas, t. y. žinioms ir technologijoms imlių ekonomikos sektorių vystymas. Ūkio restruktūrizavimas yra sudėtingas procesas, apimantis itin platų objektyvių ir subjektyvių veiksnių spektrą. Mažai tikėtina, kad trumpalaikėje perspektyvoje galėtume tikėtis ryškesnių ūkio struktūros pokyčių (Tvaronavičienė, Grybaitė 2007).

Manome, kad kitas priemones kvalifikuotos darbo jėgos emigracijai pristabdyti padėtų indikuoti Lietuvos įmonių apklausos rezultatai. Šio originalaus tyrimo tikslas – nustatyti, ar Lietuvos įmonės jaučia kvalifikuotos darbo jėgos trūkumą, ir jeigu taip, kokios šio trūkumo priežastys.

Buvo daroma prielaida, kad aukštos kvalifikacijos darbuotojai reikalingi ne tik žinioms ir technologijoms imliems sektoriams, bet ir beveik visoms įmonėms, nepriklausomai nuo jų veiklos pobūdžio (Korsakienė *et al.* 2006;

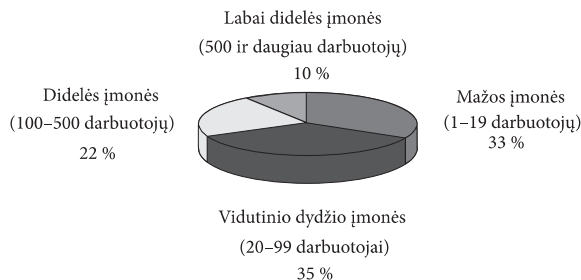

2 pav. Darbuotojų skaičiaus kaita paslaugų sektoriuose. 1999–2004 m. metinių pokyčių vidurkis, proc. (Felix 2006)

Fig. 2. Change of employees' number in service sectors. Mean of average yearly changes during 1999–2004 years (Felix 2006)

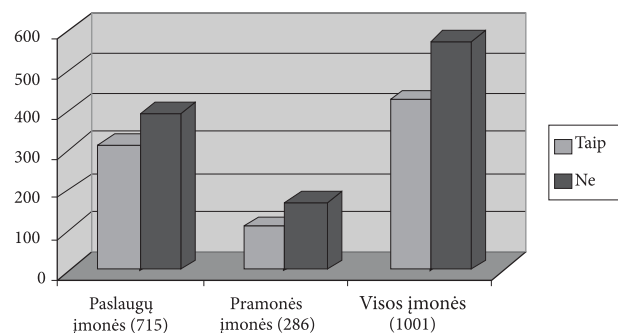
Tvaronavičienė, Degutis 2007; Tvaronavičienė, Korsakienė 2007). Tyrimo metu buvo apklaustos 1264 atsitiktinai pasirinktos Lietuvos įmonės. Kaip tinkama apibendrinimams buvo pasirinkta 1001 įmonė, iš kurių 715 priklausė paslaugų ir 286 – pramonės sektoriams. Tyrime dalyvavusių įmonių pasiskirstymas pagal dydį pavaizduotas 3 pav.

Paaikškėjo, kad net 56 % apklaustų paslaugų įmonių ir 61 % pramonės įmonių yra nepatenkintos esamu kompetentingų darbuotojų skaičiumi (4 pav.).

3 pav. Įmonių respondentų pasiskirstymas pagal dydį
Fig. 3. Distribution of business companies according to size

Kaip manote, ar švietimo institucijos parengia pakankamai kompetentingų darbuotojų, atitinkančių ūkio sektoriaus, kuriam veikiate, ir konkrečiai jūsų įmonės poreikius?

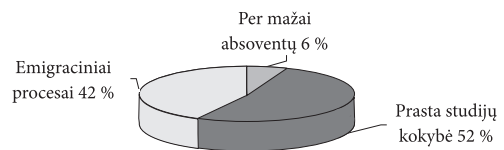
4 pav. Respondentų nuomonė apie švietimo institucijų parengiamų kompetentingų darbuotojų skaičių

Fig. 4. Respondents' opinion about number of universities' graduates

Kaip kvalifikuotų darbuotojų trūkumo priežastį 52 % respondentų nurodė prastą studijų kokybę, 42 % – migracinius procesus ir tik 6 % apklaustųjų mano, kad Lietuvoje paruošiama per mažai absolventų (5 pav.).

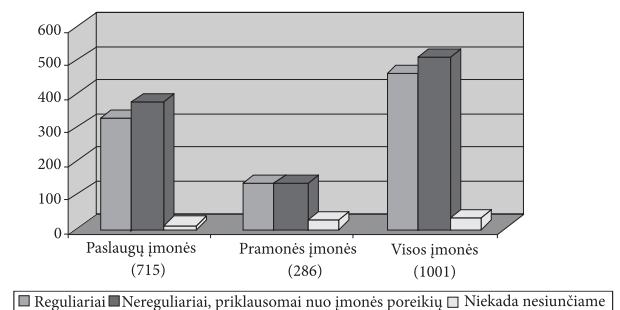
Tam, kad patikrintume prieš tai gautą informaciją bei įsitikintume, kiek svarbi apklausiamoms įmonėms darbuotojų kvalifikacija, pateikėme papildomą klausimą apie sistemingos kvalifikacijos kėlimą įmonėje (6 pav.). Gauti atsakymai patvirtina, kad darbuotojų kvalifikacija gana aktuali įmonėms, dalyvavusioms apklausoje. Apibendrinami pažymėjime, kad 46 % apklaustų įmonių reguliariai siunčia

Jei ne, dėl kokių priežasčių Lietuvoje jaučiamas kompetentingų darbuotojų trūkumas

5 pav. Kompetentingų darbuotojų kiekiu nepatenkintų respondentų nuomonė apie kvalifikuotos darbo jėgos trūkumo priežastis
Fig. 5. Respondents' opinion about qualified labour force shortage reasons

Kaip dažnai siunčiate savo firmos darbuotojus kelti kvalifikacijos (į konferencijas, seminarus, įvairius mokymus)?

6 pav. Apklaustų įmonių požiūris į darbuotojų kvalifikacijos kėlimą

Fig. 6. Respondents' approach towards qualification raise

savo darbuotojus tobulinti, 51 % respondentų tai daro nereguliariai, o 3 % iš viso neskiria dėmesio ir lėšų darbuotojų kvalifikacijai kelti.

Pasirinktas migracijos problemos nagrinėjimo būdas, kai sugretinami ekonominiai motyvai, statistikoje rodoma ūkio struktūra bei funkcionuojančių įmonių požiūris į kvalifikuotos darbo jėgos paklausą leidžia daryti tokias prielaidas: pirmą, emigruoja itin kvalifikuoti ir gabūs asmenys, turintys potencialą uždirbti daugiau; antra, emigruoja turintieji aukštąjį išsilavinimą, tačiau nesugebantys įsiliesti į egzistuojančią darbo rinką. Tikėtina, kad jie užsienyje dirba mažiau kvalifikuotą darbą. Gana netikėtu tyrimo rezultatu laikytume atskleistą įmonių, nebūtinai priklausančių technologijai ir žinioms imliems ūkio sektoriams, kvalifikuotos darbo jėgos poreikį.

5. Išvados

Atsižvelgiant į tai, kad emigruojančių Lietuvos piliečių kvalifikacijos struktūra nėra tiksliai žinoma, tačiau paties proceso aktualumas abejonių nekelia, galima padaryti toliau pateikiamas išvadas.

Ekonominių teorijų raidos apžvalga leido nustatyti, kad nėra universalios migracijos teorijos, kuri paaikšintų migracijos prigimtį ir priežastis. Didžiojoje dalyje teorijų akcentuojama ekonominių motyvų svarba.

Emigracijos nuostatų tyrimas parodė, kad kai kurios aukšto išsivystymo lygio šalys (pvz., Danija, Švedija) yra kur kas mobilesnes nei mažiau išsivysčiusios šalys (pvz., Čekija). Šio empirinio tyrimo duomenys įrodo, kad realios kai kurių šalių emigracijos tendencijos prieštarauja dominuojančioms teorijoms, kurios pabrėžia ekonomi- nių motyvų ir darbo užmokesčio skirtumų svarbą. Šis pavyzdys įrodo, kad emigracijos procesą neabejotinai stipriai veikia ir kiti veiksniai: psichologiniai, socialiniai, kultūriniai.

Manome, kad, lyginant su kitomis šalimis, itin didelis polinkis emigruoti iš dalies susijęs su labai sparčiu aukštųjų mokyklų absolventų, kurie ir laikomi kvalifi- kuota darbo jėga, skaičiaus augimu. Statistika liudija, kad Lietuvos ūkyje technologijoms ir žinioms imlūs sektoriai plečiasi santykinai lėtais tempais. Vis dėlto darytina prielaida, kad kvalifikuota darbo jėga paklausi ir kitose ūkio šakose.

Atlikto išsamaus Lietuvos įmonių tyrimo rezultatai parodė, kad daugiau negu pusė apklaustųjų, priklausančių tiek paslaugų, tiek pramonės sektoriams, teigia susiduriantys su kvalifikuotos darbo jėgos trūkumu. Respondentų (1001 įmonė) nuomone, kvalifikuotos darbo jėgos trūkumas jaučiamas dėl nepakankamos darbuotojų kompetencijos ir dėl emigracinių procesų. Paradoksalu, kad įmonės nemano, jog reiktų didinti studentų skaičių. Tai leidžia daryti išvadą, kad aukštųjų mokyklų absolventų pasiūla yra pakankama, o gal ir per didelė. Gana aktyvus kvalifikacijos kėlimo procesas įmonėse patvirtina prielai- dą apie kvalifikuotos darbo jėgos paklausos egzistavimą. Darytina prielaida, kad vienas iš kvalifikuotos darbo jėgos emigravimo motyvų būtų įgytų ir paklausių gebėjimų neatitikimas. Tikėtina, jog emigravusieji ne visada atlieka kvalifikuotą darbą.

Glaudesnis švietimo sistemos ryšys su įmonėmis bei imlių žinioms sektorių plėtros skatinimas galėtų būti viena iš priemonių, mažinanti polinkį emigruoti trum- palaikėje perspektyvoje. Ilgalaikėje perspektyvoje šalis neabejotinai turėtų nukreipti visas pastangas į ūkio restruktūrizavimą.

Literatūra

- 2004 m. migracijos metraštis. 2005. Migracijos departamentas prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos. Vilnius [žiūrėta 2008 m. rugpjūčio 27 d.]. Prieiga per internetą: <www.migracija.lt>.
- Daugherty, H. G.; Kammeyer, K. C.W. 1995. *An Introduction to Population*. New York: The Guilford press.
- Demografijos metraštis, 2006. 2007. Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, 2007.
- Felix, B. 2006. *Statistics in Focus: Employment in High Technology*. EUROSTAT.
- Kirkpatrick, C., Barrientos, A. 2004. *The Lewis Model After Fifty Years. Development of Economics and Public Policy*. Working paper series. Paper No. 9 [žiūrėta 2008 m. rugpjūčio 27 d.]. Prieiga per internetą: <http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/nispacee/unpan018979.pdf>.
- Korsakienė, R.; Tvaronavičius, V.; Tvaronavičienė, M. 2006. Incorporating innovations into organization's functioning: virtual versus traditional firm, *Verslas: teorija ir praktika* 7(1): 27–32.
- Krieger, H. 2004. *Migration Trends in an Enlarged Europe*. Dublin [žiūrėta 2008 m. rugpjūčio 27 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.eurofound.europa.eu/pubdocs/2003/109/en/1/ef03109en.pdf>.
- Krieger, H.; Fernandez, E. 2006. *Too Much or Too Little Long Distance Mobility in Europe? EU Policies to Promote and Restrict Mobility*. European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions seminar on worker mobility. 16 p.
- Kazlauskienė, A.; Rinkevičius, L. 2006. Lithuanian „Brain Drain“ sources: push and pull factors, *Engineering Economics* 1(46): 27–37.
- Lietuvos gyventojų tarptautinė migracija, 2006. 2007. Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės.
- Lietuvos statistikos metraštis, 2007. 2007. Statistikos departamen- tas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės.
- Massey, D. S. 1988. Economic development and international migration in comparative perspective, *Population and De- velopment Review* 14(3): 383–403.
- Massey, D. S.; Arango, J.; Hugo, G.; Kouaouci, A.; Pellegrino, A.; Taylor, J. E. 1993. Theories of international migration: a review and appraisal, *Population and Development Review*, 19(3): 431–466.
- Piore, M. J. 1979. *Birds of Passage: Migrant Labour in Industrial Societies*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Ranis, G.; Fei, J. C. H. 1961. A Theory of economic development, *American Economic Review* (4): 533–565.
- Rotte, R.; Vogler, M. 1999. The Effects of Development on Mi- gration: Theoretical Issues and New Empirical Evidence, *Discussion Paper* 46, June [žiūrėta 2008 m. rugpjūčio 27 d.]. Prieiga per internetą: <ftp://repec.iza.org/RePEc/Discus- sionpaper/dp46.pdf>.
- Stark, O. 1991. *The Migration of Labour*. London: Blackwell.
- Tassinopoulos, A.; Werner, H.; Kristensen, S. 1998. *Mobility and Migration in the European Union and Their Specific Implica- tions for Young People*. CEDEFOP Document.
- Tvaronavičienė, M.; Degutis, M. 2007. If approach to innova- tions differs in locally and foreign-owned firms: case of Lithuania, *Journal of Business Economics and Management* 8(3): 195–203.

- Tvaronavičienė, M.; Grybaitė, V. 2007. Impact of FDI on Lithuanian economy: insight into development of main economic activities, *Journal of Business Economics and Management* 8(4): 285–290.
- Tvaronavičienė, M.; Korsakienė, R. 2007. R. The role of government in implementation of innovations: a case of Lithuania, *Verslas: teorija ir praktika* 8(1): 9–14.
- Weber, A. 1899. *The Growth of Cities in the Nineteenth Century*. New York: Columbia University Press, 1899.
- Zlotnik, H. 2006. The theories of international migration, in *Demography. Analysis and Synthesis. Treatise in Population Studies*, Vol 4, 1–4.

Ieva URBONAVIČIENĖ. Student at Vilnius Gediminas Technical University, Business Management Faculty. Research interests: migration process, labour market policy, human capital.

Manuela TVARONAVIČIENĖ. Dr, Professor, Vilnius Gediminas Technical University, Business Management Faculty, Department of Enterprise Economics and Management. Research interests: driving forces of economic growth, FDI, innovations, industrial organizations.